

ПРАВОВА ПРИРОДА ДОГОВОРУ ПРО НАДАННЯ ПОСЛУГ ЕЛЕКТРОЗВ'ЯЗКУ

У роботі надана юридична характеристика договору про надання послуг електрозв'язку та встановлене його місце в системі договірного права України. Визначені перспективні напрями подальших розвідок з досліджуваних питань.

Ключові слова: послуги електрозв'язку, договір, правова природа.

На думку сучасних вчених, дослідження правової природи будь-якого цивільного договору потребує вивчення підстав виокремлення відповідного договору в системі цивільних договорів, які дозволять виявити його співвідношення з тією чи іншою групою цивільних договорів або встановити його самостійність. Такі підстави являють собою певні класифікаційні критерії поділу договорів на види в єдиній системі договірних конструкцій [1, с.63].

При цьому, дослідження правової природи договору про надання послуг електрозв'язку має здійснюватися з позицій системного підходу у розрізі встановлення системоутворюючих зв'язків з іншими групами цивільно-правових договорів.

Визначення місця договору надання послуг електрозв'язку в системі цивільно-правових договорів має важливе практичне значення, оскільки дає змогу визначити його галузеву належність, характеристику, класифікаційні утворення (тип, підтип, вид, підвид тощо), виділити основні риси та істотні ознаки, найбільш подібний за механізмом регулювання цих відносин та елементи вид чи підвид і норми, якими слід керуватися при врегулюванні цих правовідносин, що значно спрощує його застосування.

Саме за допомогою встановлення місця договору надання послуг електрозв'язку серед інших договорів з надання послуг можна вирішити цілий ряд дискусійних питань, пов'язаних із елементами договору, істотними умовами, узгодити конструкцію з імперативними вимогами чинного законодавства, визначити види забезпечення належного виконання зобов'язань та наслідки їх порушення.

Проблематика наукового дослідження договорів про надання послуг, виокремлення їх спе-

цифічних ознак та розмежування від інших правових інституцій була предметом дослідження провідних дореволюційних вчених Європи: Г. Дєрнбург, Г.О. Дормидонтова, Л. Еннскєрусє, Д.І. Мєйєра, Й.О. Покровського, Г.Ф. Шєршенєвіча; сучасних науковців: М.М. Агаркова, С.С. Алєксєєва, І.Л. Браудє, Д.В. Бобрової, А.В. Венєдиктова, В.П. Грибанова, О.В. Дєєри, А.С. Довєрєга, А.Ю. Кабалкіна, Ю.Х. Калмикова, В.М. Косєєва, О.В. Кохановської, М.В. Кротова, Н.С. Кузнєцової, І.М. Кучєренко, В.В. Луця, І.Б. Новицького, О.П. Орлюк, О.А. Підопригори, П.М. Рабїновича, Д.І. Степанова, Ю.К. Толєєго, Є.О. Суханова, Є.О. Харитоновє, Я.М. Шєвчєнко, Є.Д. Шєшенїна, Р.Б. Шишки та інших.

Значну увагу питанням встановлення місця тих чи інших видів договорів про надання послуг у сучасній системі цивільних договорів приділено у роботах Г.Ю. Шаркової.

Разом з тим, питання юридичної характеристики договору про надання послуг електрозв'язку та встановлення його місця в системі договірного права України, потребують додаткового наукового аналізу.

Основними завданнями, розв'язанню яких присвячена дана стаття, є наступні.

1. Надати юридичну характеристику договору про надання послуг електрозв'язку та встановити його місце в системі договірного права України.

2. Визначити перспективні напрями подальших розвідок з досліджуваних питань.

Російські цивілісти М.І. Брагінський та В.В. Вітрянський зазначають, що будь-яка класифікація цивільно-правових договорів передбачає їх поділ на однорідні класифікаційні утворення (рід, тип, види тощо) за тим чи іншим критерієм [2, с.383].

При цьому, у науковій літературі існує цілий

ряд дискусійних питань, пов'язаних із визначенням критерію або підставою для класифікації всіх цивільно-правових договорів.

У ході нашого дослідження ми приєднуємося до наукової позиції І.Р. Шишки, який вважає, що висхідними для класифікації договору є його спрямування та "прив'язка" до певного чи певних об'єктів цивільних прав, характер загального правового результату, особливість визначення суб'єктивних прав і особливо юридичних обов'язків сторін договору [3, с.75].

Також слід погодитися з тим, що договір є своєрідною програмою дій, яка координує діяльність сторін [4, с.158-159]. Зокрема, саме мета договору надання послуг електрозв'язку визначає його предмет, результат (настання корисних наслідків для замовника), правове становище сторін договору, їх права та обов'язки, належне виконання договору, а також установлення відповідальності за неналежне виконання або невиконання договору.

Застосування кількох критеріїв при формуванні персважної більшості класифікацій цивільно-правових договорів передбачає їх поділ на однорідні класифікаційні утворення (рід, тип, види тощо), що вимагає їх розуміння та встановлення співвідношення між собою [5, с.220].

У доктрині до класифікаційних норм (утворень) групування окремих договорів до певної системи зазвичай відносять рід, тип, підтип, вид та підвид договору [2; 5; 6].

Рід – це найбільш загальна категорія, якій відповідає сам договір як унікальний регулятор відносин, що ґрунтується на волевиявленні їх учасників [5, с.222]. Таким чином, родом договору надання послуг електрозв'язку є цивільний договір – домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків (стаття 626 ЦК України).

У свою чергу, типи, види та підвиди втілюють багатоступінчастий принцип побудови системи: тип – родове поняття; вид – елемент, який виник у результаті поділу типу.

Проблема класифікації цивільно-правових договорів завжди була однією із центральних у науковій літературі, особливо, що стосується типу договору.

Оскільки питання щодо поняття та сутності категорії "тип договору" виходить за межі нашого дослідження, ми скористаємося науковою по-

зицією С.М. Бервено, який досліджуючи питання класифікації цивільно-правових договорів, визначив, що ЦК України класифікує договори за їх юридичною спрямованістю (юридичним змістом) і розміщує їх у певній послідовності, зазначаючи при цьому норми ЦК України, чим відносить певні поіменовані та регламентовані договори до того чи іншого типу [5, с.219].

Аналізуючи наукове питання про тип договору, що є предметом даного дослідження, ми вважаємо, що договір надання послуг електрозв'язку належить до договорів про надання послуг (гл. 63 ЦК України), оскільки за своєю юридичною природою відносини з надання послуг електрозв'язку належать до цивільно-правових зобов'язань у сфері надання послуг.

Так, згідно зі статтею 901 Цивільного кодексу України [7], за договором про надання послуг одна сторона (виконавець) зобов'язується за завданням другої сторони (замовника) надати послугу, яка споживається в процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності, а замовник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену послугу, якщо інше не встановлено договором.

Згідно із чинним законодавством (а саме – Законом України "Про телекомунікації" [8]), телекомунікаційна послуга, або ж послуга електрозв'язку – це продукт діяльності оператора та/або провайдера телекомунікацій, спрямований на задоволення потреб споживачів у сфері телекомунікацій.

Враховуючи той факт, що саме телекомунікаційні послуги є предметом договору надання послуг електрозв'язку, ми вважаємо, що типом договору надання послуг зв'язку, є договір про надання послуг, оскільки послугі зв'язку притаманні всі ознаки, якими наділена послуга як об'єкт цивільних прав. А саме: фактичне здійснення, юридична дозволеність (правомірність), неосяжність, складність обумовлення та невід'ємність від джерела надання послуг, синхронність надання та отримання послуг, їх нестабільність (останні дві групи властивостей можна об'єднати поняттям моментального використання послуг), нестійкість якості та неможливість її визначення, в тому числі складність виявлення критеріїв якості [9, с.47].

Викладене дозволяє у ході визначення правової природи договору про надання послуг електрозв'язку скористатися існуючою у сучасній цивілістичній науці класифікацією послуг.

Найчастіше послуги у цивільному праві класифікують за трьома групами [9, с.47]:

- 1) фактичні;
- 2) юридичні;
- 3) змішані.

Для послуг першої групи характерним є те, що уповноважена особа зацікавлена у здійсненні зобов'язаною особою конкретних фактичних дій (наприклад, перевезенні вантажу – ст. 909 ЦК; зберіганні майна – ст. 936 ЦК тощо).

Другу групу послуг становлять дії зобов'язаної особи, що мають правовий характер, наприклад дії повіреного (ст. 1000 ЦК України) або комісіонера (ст. 1011 ЦК України).

Чинне законодавство України передбачає також випадки, коли правового значення набувають дії зобов'язаної особи як юридичного, так і фактичного характеру (змішані послуги). Наприклад, за договором транспортного експедирування експедитор зобов'язується не тільки супроводжувати вантаж, перевіряти його кількість та стан (фактичні дії), а й оформляти відповідні документи, сплачувати мито, збори і витрати, покладені на клієнта, тощо (юридичні дії) (стаття 929 ЦК України) [10, с.189].

Кожному виду послуг відповідає визнаний вид зобов'язань з надання послуг. Так, фактичні послуги опосередковуються зобов'язаннями, спрямованими на надання фактичних послуг, юридичні – зобов'язаннями, спрямованими на надання послуг юридичного характеру, послуги, які містять в собі елементи юридичних та фактичних послуг, – зобов'язаннями, які поєднують юридичні та фактичні послуги [11, с.480].

Як свідчать результати проведеного нами дослідження, послуга електрозв'язку належить до фактичних, оскільки їй притаманне фактичне вчинення дій. Таким чином, із застосуванням існуючої у сучасній цивільно-правовій думці класифікації, запропонованої С.М. Бервено [5], договір про надання послуг електрозв'язку входить до групи договорів, спрямованих на встановлення зобов'язань з вчинення фактичних послуг.

В юридичній літературі існує думка, що всі договори про надання послуг, залежно від предмета договору можна поділити на дві великі групи: споживчі та неспоживчі [5; 12].

Так, під споживчими договорами розуміють договори, які спрямовані на задоволення особистих потреб фізичних осіб. Такі зобов'язання мо-

жуть виникати в будь-яких сферах діяльності людей. На думку сучасних вчених, до споживчих договорів входять договори про надання послуг: зв'язку, медичних, ветеринарних, консультаційних, інформаційних, з навчання, туристичного обслуговування тощо. У зв'язку із постійним розвитком сфери обслуговування сформувавши виключний перелік послуг неможливо [13, с.542].

Згідно із запропонованою класифікацією, договір надання послуг електрозв'язку є споживчим, оскільки предметом цього договору виступає надання послуги, яка може споживатися фізичною особою для задоволення власних потреб та має складний механізм її надання. Таким чином, підтипом договору надання послуг електрозв'язку є споживчий договір.

Найбільшою за обсягом формою класифікації договорів є вид договору. У ЦК України видам договорів присвячені, як правило, окремі глави [5, с.224]. Однак договір надання послуг електрозв'язку є несповіменованим цивільно-правовим договором, механізм правового регулювання якого в ЦК України відсутній.

Поряд з цим, маємо зазначити, що статтею 63 Закону України "Про телекомунікації" [8] визначено, що однією з умов надання телекомунікаційних послуг є укладення договору між оператором, провайдером телекомунікацій і споживачем телекомунікаційних послуг відповідно до основних вимог до договору про надання телекомунікаційних послуг, установлених Національною комісією з питань регулювання зв'язку України (НКРЗ).

На виконання вказаної статті, рішенням Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації від 29.11.2012 №624 [14] введена в дію чинна редакція Основних вимог до договору про надання телекомунікаційних послуг. Вказаний документ зареєстрований у Міністерстві юстиції, а відтак – має загальнообов'язкову дію.

Основні вимоги до договору про надання телекомунікаційних послуг [14] розроблені відповідно до Цивільного кодексу України, Господарського кодексу України, Законів України "Про телекомунікації", "Про захист прав споживачів", Правил надання та отримання телекомунікаційних послуг, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 11 квітня 2012 року № 295, інших нормативно-правових актів у

сфері телекомунікацій та є обов'язковими для застосування операторами, провайдерами телекомунікацій і споживачами телекомунікаційних послуг при укладенні договорів про надання телекомунікаційних послуг, внесенні змін та доповнень до них.

Відповідно до Основних вимоги до договору про надання телекомунікаційних послуг [14], оператори, провайдери можуть затверджувати форми договорів, установлювати умови публічних договорів про надання певних видів послуг, у тому числі порядок зміни таких умов. Оператори, провайдери повинні оприлюднювати форми договорів та умови публічних договорів на своїх веб-сайтах і в місцях продажу послуг, зокрема не менше ніж за сім календарних днів до зміни таких умов.

Тобто, незважаючи на те, що механізм правового регулювання договору надання послуг електрозв'язку в Цивільному кодексі України відсутній, регулювання особливостей його укладення, умови договору, права й обов'язки сторін, порядок належного виконання договору та відповідальність за невиконання або неналежає виконання договору надання послуг електрозв'язку здійснюється за допомогою законодавства та підзаконних документів відповідної сфери суспільних відносин.

Таким чином, з метою встановлення виду договору про надання послуг електрозв'язку, крім положень Цивільного кодексу України, існує необхідність наукового аналізу відповідної законодавчої бази, що регулює не лише сферу телекомунікацій, але також і суміжні галузі діяльності.

За результатами такого аналізу нами встановлено, що договірне регулювання є характерним і для інших видів діяльності у сфері зв'язку. Так, відповідно до статті 13 Закону України "Про поштовий зв'язок" [15], послуги поштового зв'язку надаються на договірній основі згідно з Правилами надання послуг поштового зв'язку, що затверджуються Кабінетом Міністрів України, та повинні відповідати встановленим нормам якості. У договорі про надання послуг поштового зв'язку, якщо він укладається у письмовій формі, та у квитанції, касовому чеку тощо, якщо договір укладається в усній формі, обов'язково зазначаються найменування оператора та об'єкта поштового зв'язку, які надають послуги, дата та вид послуги, її вартість. У договорі, стороною якого є національний оператор зв'язку, укладено-

му у будь-якій формі, має міститися попередження про недопущення пересилання письмової кореспонденції, виконаної і розтиражованої друкарським способом, без вихідних даних (тираж, назва друкарні, номер замовлення та інше). За недотримання цієї вимоги несе відповідальність оператор поштового зв'язку. Договір про надання послуги поштового зв'язку вважається укладеним після оплати користувачем вартості цієї послуги, якщо інше не передбачене відповідними договорами.

Таким чином, результати наукового аналізу положень Цивільного кодексу України, а також – відповідної законодавчої бази, що регулює не лише сферу телекомунікацій, але також і суміжні галузі діяльності, свідчать, що договір про надання послуг електрозв'язку є одним із видів договорів про надання послуг зв'язку.

Нарешті, останню форму класифікації становлять групи договорів, які формують підвид. Підвидом договорів є договори, які відрізняються особливостями, що не мають істотного значення для визначення правової природи договору в цілому [16, с.430]. Наприклад, роздрібна купівля-продаж – підвид купівлі-продажу, лізинг – підвид оренди тощо [5, с.224].

Основними підвидами договору про надання послуг електрозв'язку є договір про надання послуг фіксованого електрозв'язку та договір про надання послуг рухомого електрозв'язку, юридичну характеристику та особливості яких ми проаналізуємо у подальших дослідженнях.

Узагальнюючи отримані результати, можемо дійти висновків про те, що застосована нами структура класифікації дала можливість із достатньою мірою вичерпності надати юридичну характеристику договору про надання послуг електрозв'язку та встановити його місце в системі договірних прав України.

А саме: рід – договір; тип – договір про надання послуг; підтип – споживчий; вид – договір про надання послуг зв'язку; підвиди – договір про надання послуг фіксованого електрозв'язку та договір про надання послуг рухомого електрозв'язку.

Враховуючи отримані результати, основними напрямками розвитку положень даного дослідження ми вважаємо науковий аналіз основних підвидів договору про надання послуг електрозв'язку.

Література

1. *Севрюкова І. Ф.* Деякі проблеми класифікації цивільно-правових договорів / І. Ф. Севрюкова // Вісник Одеського національного університету. – 2011. – № 15. – С. 63-74.
2. *Брагинский М. И.* Договорное право. Книга первая: Общие положения / М. И. Брагинский, В. В. Витрянский. – М.: Статут, 2005. – 848 с.
3. *Шишка І. Р.* Договір на маркетингові дослідження : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Ігор Романович Шишка. – К., 2010. – 237 с.
4. *Хаснутдинов А. И.* Вспомогательные договоры на транспорте / А. И. Хаснутдинов. – Иркутск, 1994. – 253 с.
5. *Бервено С. М.* Проблеми договірного права України : монографія / С. М. Бервено. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 392 с.
6. *Договірне право України. Загальна частина : навч. посіб. / [Т. В. Боднар, О. В. Дзера, Н. С. Кузнецова та ін.; за ред. О. В. Дзери].* – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 896 с.
7. *Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435 – IV // Голос України.* – 2003. – № 45 (зі змінами).
8. *Про телекомунікації : Закон України від 18 листопада 2003 р. № 1280-IV // Відомості Верховної Ради України.* – 2004. – № 12. – С. 155.
9. *Шаркова Г. Ю.* До питання щодо визначення поняття договору консалтингу / Г. Ю. Шаркова // Приватне право і підприємництво. – 2009. – № 8. – С. 46-49.
10. *Цивільне право України : Підручник. У 2-х т. За ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатеевої, В. Л. Яроцького.* – К.: Юрінком Інтер, 2004. – Т. 2. – 567 с.
11. *Иоффе О. С.* Обязательственное право / О. С. Иоффе. – М., 1975. – 670 с.
12. *Кабалкин А. Ю.* Гражданско-правовой договор в сфере обслуживания / А. Ю. Кабалкин. – М.: Юрид. лит. 1980. – 256 с.
13. *Гражданское право : учебник / [под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого].* – М., 1998. – Т. 2. – 798 с.
14. *Про затвердження Основних вимог до договору про надання телекомунікаційних послуг та визнання таким, що втратило чинність, рішення НКРЗ від 26.03.2009 №1420 : рішення Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації від 29.11.2012 №624 // Офіційний вісник України.* – 2012. – № 100. – С. 410.
15. *Про поштовий зв'язок : Закон України від 4 жовтня 2001 р. № 2759-III // Відомості Верховної Ради України.* – 2002. – № 6. – С. 39.
16. *Поворознюк О. Ю.* Класифікація цивільно-правових договорів / О. Ю. Поворознюк // Приватно-правовий метод регулювання суспільних відносин: стан та перспективи розвитку : зб. тез Міжнар. наук. конф. студентів та аспірантів (25-26 листопада 2005 р.). – Хмельницький : Вид-во Хмельницьк. ун-ту управління та права, 2005. – С. 52-53.

А. Н. Владыкин

Правовая природа договора о предоставлении услуг электросвязи

В работе предоставлена юридическая характеристика договора о предоставлении услуг электросвязи и установлено его место в системе договорного права Украины. Определены перспективные направления дальнейших исследований по рассмотренным вопросам.

Ключевые слова: услуги связи, договор, правовая природа.

O. N. Vladykin

Legal nature of agreement on the providing of telecommunication services

The paper provided the legal characterization of the agreement on the provision of telecommunications services and established its place in the law of treaties of Ukraine. Perspective directions of further research on the issues discussed.

Keywords: communications services, contract, legal nature.